

ПОЕТ-САМІТНИК СЕРЕД «ПРАЖАН»: НЕОРДИНАРНІСТЬ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ О. СТЕФАНОВИЧА

Владими́рова Валенти́на,

кандидат філологічних наук, доцент

Сумський обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

вул. Серпнева, 14 а, 40007, м. Суми, Україна

vldymyrova2017@gmail.com

Рева Ната́лія,

учитель-методист української мови та літератури

nataliya.reva20@gmail.com

Рябоконе́ Катери́на,

учениця

КУ ССШ І-ІІІ ступенів № 9, м. Суми, Сумської області

вул. Шістдесятників, 3, 40035, м. Суми, Україна

ryabokonkatya6636@gmail.com

***Анотація.** Мета статті – охарактеризувати специфіку творчості О. Стефановича в контексті творчості поетів-«пражан», розкрити її художню неповторність, домінуючі морально-етичні екзистенціали та філософську наповненість. Основну увагу в статті зосереджено на огляді основних етапів творчого зростання письменника, зважаючи на малодослідженість його постаті сучасною літературознавчою наукою. Окреслено внутрішній герметизм поета серед «пражан». Визначено специфіку філософських мотивів й образів, виявлено характерні риси образної символіки. З'ясовано домінуючі художньої історіософії в поетичних текстах. Об'єктом дослідження стали поетичні твори О. Стефановича. Предметом – різнопланові мотиви та образи поезій, їх філософсько-екзистенційний, релігійний зміст. Джерельною базою дослідження слугують збірки «Поезії» (1927), «Stephanos I» (1939), «Зібрані твори» (1975, посмертно) О. Стефановича.*

У статті з позицій сучасної літературознавчої науки з'ясовано специфіку поетичного доробку О. Стефановича, охарактеризовано глибоку філософічність його текстів, виокремлено його роль у складному еміграційному літературному процесі.

***Ключові слова:** поети-«пражани», еміграція, художня історіософія, мотив чужини.*

A RELATIVE POET AMONG THE "PRAZANS": THE EXTRAORDINARY CREATIVE PERSONALITY OF O. STEFANOVYCH

Vladymyrova Valentyna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Sumy Regional Center of Extracurricular Education and Work with Talented Youth

14 a, Serpneva st., 40007, Sumy, Ukraine

vldymyrova2017@gmail.com

Reva Nataliya,

Methodist teacher of Ukrainian language and literature

nataliya.reva20@gmail.com

Riabokon Kateryna,

pupil

Sumy Specialized School № 9, Sumy, Sumy Region

3, Shistdesiatnykiv st., 40035, Sumy, Ukraine

ryabokonkatya6636@gmail.com

© Vladymyrova V., Reva N., Riabokon K., 2023

Abstract. *The purpose of the article is to characterize the specifics of O. Stefanovych's work in the context of the work of "Prague" poets, to reveal its artistic uniqueness, dominant moral and ethical existentials, and philosophical content. The main attention in the article is focused on the overview of the main stages of the writer's creative growth, taking into account the lack of research into his figure by modern literary science. The inner hermeticism of the poet among the "people of Prague" is outlined. The specifics of philosophical motives and images are defined, the characteristic features of figurative symbolism are revealed. Dominants of artistic historiosophy in poetic texts are clarified.*

The object of research was the poetic works of O. Stefanovych. The subject is diverse motifs and images of poetry, their philosophical, existential, religious content. The source base of the research is the collections "Poetry" (1927), "Stephanos I" (1939), "Collected Works" (1975, posthumously) by O. Stefanovych.

In the article, from the standpoint of modern literary science, the specifics of O. Stefanovych's poetic work are clarified, the deep philosophical nature of his texts is characterized, and his role in the complex emigration literary process is highlighted.

Key words: *"Prague" poets, emigration, artistic historiosophy, motif of foreignness.*

Вступ

Писемництво О. Стефановича належить до самобутніх надбань поетів «Празької літературної школи», що містить ідею творення незалежної української держави, оспівування внутрішнього стоїцизму, морально-етичних чеснот. Мотиви патріотичного героїзму звучать у поезії Юрія Дарагана, Євгена Маланюка, Леоніда Мосендза, Юрія Липи, Оксани Лятуринської, Олега Ольжича, Олени Теліги, а теоретично обґрунтовані у працях Дмитра Донцова, більш відомого як видавця журналу «Вісник», де були надруковані твори майже всіх цих письменників. Проте Олекса Стефанович, на наш погляд, особливий серед «пражан» і творчою біографією, і поезіями, і, зрештою, способом існування. Це поет особливий специфікою художнього мислення, філософ-самітник.

Митець зажив слави одного з найталановитіших поетів «Празької школи», але його самоізоляваність і, очевидно, особлива вимогливість, не дали змоги повною силою примножити визнання, самоутвердитись уже в новій, другій еміграції, де він жив більш ніж скромно, опинившись фактично поза літературним життям української громади. Як бачимо, цей час настав, і його поезія, що вражає глибиною екзистенційних суджень, є напрочуд суголосною для сьогодення.

Матеріали та методи дослідження

Мета статті визначила методику дослідження: герменевтичний метод використано з метою з'ясування стильових та композиційних характеристик творчості письменника; культурно-історичний метод дає можливість розглядати постать поета не дискретно, а в контексті літератури першої половини ХХ століття; елементи феноменологічного підходу дали можливість осягнення неповторності поетичного хисту О. Стефановича, використання засобів художньої виразності в його текстах. Джерельною базою дослідження слугують збірки «Поезії» (1927), «Stephanos I» (1939), «Зібрані твори» (1975, посмертно) О. Стефановича.

Життя Олекси Стефановича було сповнене духовних пошуків і роздумів. Він жив усамітнено, бо страх переслідувань з боку радянської влади не полишав поета протягом усього життя. Багато сучасників його не розуміли й навіть уважали диваком-відлюдником.

Справжньою відродою, засобом самовираження для О. Стефановича стала поетична творчість, якою він прагнув донести незнищену ідею про те, що й український багатостраждальний народ має право бути державною незалежною нацією. Його поетичні тексти – це сповідь самотньої душі, мудрої й чесною людини, яка тікає, як Г. Сковорода, від хитрих тенет оманливого світу.

Живучи в еміграції, письменник мав унікальну творчу свободу, над ним не тяжіли канони соціалістичного реалізму, що змушували його поборити перу в більшовицькій Україні постійно йти на компроміси з власною совістю, нівелювати талантом, щоб вижити. Зауважимо, що соцреалізм вимагав від творчої людини цілковитої підпорядкованості ідеологічно заангажованим догмам, що не могло не руйнувати талант, звужувало свободу самовираження. Дослідивши життєвий і творчий шлях О. Стефановича, ми помітили, що на чужині було нелегко, він сумував за рідним краєм, терпів матеріальну скруту, але мав свободу духовну, можливість вільно розвивати поетичне обдарування. Однак, як відомо, матеріальні цінності для творчої особистості не є головними, бо люди, наділені талантом, значно глибше розуміють сутність буття, володіють такою інтуїцією, яка допомагає їм усвідомлювати глибинну силу слова. Самотність, яку, як правило, важко переносять звичайні люди, стає необхідною умовою для творчого самозаглиблення, існування в стадії натхнення. Життєва та творча доля О. Стефановича підтверджують, на наш погляд, це припущення.

Обговорення

Аналіз творчого доробку О. Стефановича не можливий без огляду основних віх його життєвого шляху, адже це неабияк позначилося на його творчості. Зауважимо, що О. Стефанович був сином священника, навчався в духовній семінарії. Захоплення поезією не було для юнака випадковим: його батько писав вірші на духовно-релігійну тематику (публікації в «Прибавленнях к Почаевскому листку» 1906–1908 рр.). У майбутньому рідні бачили хлопця духівником. Однак Волинська духовна семінарія не була україномовним закладом освіти, тому навчитися мови хлопець міг тільки від батька та односельців. Багато та наполегливо займався самоосвітою.

Закінчивши духовний заклад, О. Стефанович священником так і не став. Еміграційна хвиля часів поразки національно-визвольних змагань занесла його в Чехословаччину, де зароджувалася «Празька школа».

На жаль, залишилося мало відомостей про те, де і як жив поет у 1920–1922 роках – чи в Житомирі, чи в рідному Милятині, де бідувала мати (батько помер ще раніше). Не відомо достовірно й про те, що змусило його покинути батьківщину. Імовірно є припущення дослідника Леоніда Череватенка: «... Ніякої безпосередньої участі в громадянській війні О. Стефанович не брав, тобто не мав кінцевої необхідності залишати батьківщину і стрімголов тікати на чужину. Головним у його рішенні податись на еміграцію було неприйняття дійсності, з якою він зіткнувся, але якої не хотів бачити на рідних землях» (Череватенко, 1990: 78).

У Празі Стефанович навчався на філософському факультеті Карлового університету, відвідував літературно-мистецькі курси. Жив скромно, заробляв на приватних лекціях та роботі в кількох видавництвах.

З початком еміграції О. Стефанович не змінив своєї думки щодо України, її волі та незалежності, високих морально-етичних ідеалів. Уже на той час у Празі працюють найвідоміші українські поети: О. Олесь, С. Черкасенко, Є. Маланюк, О. Теліга, О. Лятуринська, Ю. Дараган, Наталена Королева, О. Ольжич, які сприяли розвитку О. Стефановича як поета. Як відомо, їхню ідейно-теоретичну основу заклав Дмитро Донцов, який назвав О. Стефановича «правдивим бояном старого Києва», О. Ольжича – «бардом апокаліптичної битви за київську “Імперію двох суходолів”», Є. Маланюка – «апологетом Києва як «степової Олександрії», Ю. Липу – «співцем Св. Софії», О. Телігу – «поеткою вогняних меж» (Донцов, 1952). «Пражани» відроджували в українському письменстві тип ученого-митця, у творчості якого домінували б інтелектуальна наповненість, глибинний підтекст, метафоричне мислення, а не політична заідеологізованість, на яку націлював радянських письменників соціалістичний реалізм. Поети-емігранти, враховуючи ту політичну ситуацію, що склалася на Батьківщині, уважали влучне поетичне слово єдиною можливим засобом піднесення національної самосвідомості, можливістю виховання мужніх бійців-

патріотів, відданих національній ідеї. Хоча представники вісниківської квадриги (Є.Маланюк, О. Ольжич, Олена Теліга, Л. Мосендз), поділяючи націоналістичні ідеї Д. Донцова, часто полемізували з ним, зокрема щодо вивільнення мистецтва з-під ідеологічної заангажованості. Додамо, що ідея державності окреслила цілий комплекс проблем, як-от: збереження національної ідентичності, подолання комплексу меншовартості, художнє осмислення історичних правитоків.

У 1931–1932 рр. О. Стефанович працював над докторською дисертацією на тему «Амвросій Метлинський як поет». Очевидно, вибір теми наукового дослідження визначився інтересом О. Стефановича, світовідчуття якого у своїй основі було романтичним, до першоджерел українського літературного романтизму XIX століття. Як і представники «п'ятірного грона», він часто працював у жанрі сонету, звертався до античної міфології.

Є інформація про те, що 1944 року митець перебував у Німеччині, а через п'ять років переїхав до США і мешкав у невеличкому містечку Боффало. Там через несприятливі матеріальні умови життя, відсутність читацької публіки настав 15-річна перерва в його творчій праці. Про цей період письменник писав: «Я зараз не поет, а чорнороб, роблю тільки 2 речі: 1) працюю (як на свої роки досить тяжко); і 2) видаю цю працю» (Сліпушко, 1995: 57). Знову почав писати лише з 1964 року. Прикро, що така талановита постать змушена була дбати про фізичне існування й не мала можливостей для повноцінного розквіту таланту. Хоча, як згадували сучасники поета, його не обходили усякі побутові проблеми, він був поет «штибу Марини Цвєтаєвої», часто бідував. Жив усамітно, а єдину розраду шукав у творчості, яку вважав виявом сили людського духу, божественного провидіння, не допускав у свій внутрішній світ нічого скороминущого, дрібного й буденного.

4 січня 1970 року письменника не стало. Його поховали в м. Боффало, але потім перенесли останки до містечка Бавнд Брук. В останню путь О. Стефановича, одного з найталановитіших українських поетів, провели найближчі друзі: Рубчак та Фізер..

Варто додати, що вперше друкуватися О. Стефанович почав 1923 року на сторінках журналів «Нова Україна», «Український студент», «Студентський вісник», «Змагання» (Прага), «Літературно-науковий вісник» (Львів). Духовним предтечею й зразком для поета був Т. Г. Шевченко, котрий своїм «Кобзарем» запалив «огонь мистецтва», від якого «гримить космічне, вічне Кракатао» (Стефанович, 1975: 211).

За кошти студентів Волині, Підлісся, Полісся та Холмщини було видано першу книжку ліричних творів О. Стефановича під назвою «Поезії» (1923–1926). Молодого поета підтримали Є. Маланюк та інші літературні критики та поети.

Другу книгу «Stephanos I» надрукувало видавництво «Дніпрові пороги» (Прага) через 12 років – у 1939. З того часу поет більше не друкувався. Проте, перебуваючи в США, О. Стефанович написав ще одну збірку «Кінцесвітнє», але, на жаль, до сих пір її так і не надрукували.

У 1975 році в Торонто (Канада) вийшли «Зібрані твори» О. Стефановича. Упорядник книги, відомий поет Богдан Бойчук, включив до неї опубліковані збірки, а також підготовлені самим автором рукописні збірки «Stephanos II», «Кінцесвітнє», добірку «Фрагменти I», додав вірші поета з різних журналів та газет і останні поезії («Фрагменти II»), дві його літературно-критичні статті та спогади про нього під спільним заголовком «Складаний портрет поета як людини».

У радянській Україні твори емігранта, та ще й антирадянщика, звісно, не видавалися. У часи незалежності в рівненському видавництві «Азалія» з'явилося скромне видання творів поета під назвою «Возлюби її до крови».

Стефановичеві-поету був властивий перфекціонізм, прагнення постійно переробляти й удосконалювати власні твори, ніколи не зупиняючись на досягнутому. М. Антонович-Рудницька у статті-спогадах «Про поета, що не вмер увесь» пише: «Головна прикмета Стефановича-поета, яка передусім різнить його від інших, це вперте і послідовне, майже неймовірно докладне випрацювання вірша. Стефанович буквально карбував, шліфував, цизелював не тільки кожне слово щодо музичності

кожного його складу і звуку, а ще намагався передати умисними вишуканими сполуками приголосних з голосними драматичне напруження, відповідне до змісту вірша. Він шукав для кожної теми якнайвідповіднішу форму, склад, ритміку, рими і поетичні образи. Навіть стиль і характер мови змінюються згідно з історичним тлом, добою, нагодою або настроєм, який треба було в даному творі передати. Його окремі вірші переходили десятки редакцій, варіацій та змін. Він, властиво, ніколи не переставав шукати остаточної, ідеальної форми свого поетичного вислову» (Антонович-Рудницька, 1970: 189).

Відомий український письменник ХХ ст. У. Самчук запевняв, що мистецька спадщина О. Стефановича «увійде в історію літературної нашої мови, як цілком виключний звук поетичної мови нашого народу» (Самчук, 2007: 92), а польський публіцист Юзеф Лободовський був переконаний, що О. Стефановича в нас радо би «позичили» сусіди, «бо ні в Росії, ні в інших слов'ян такого поета немає» (цит. за Пісоцький, 2009: 46). Письменницький стиль Стефановича У. Самчук афористично окреслив трьома словами: «стильний, суцільний й послідовний» (Самчук, 2007: 92). Про творчі здібності й нахили письменника відзначив Богдан Бойчук: «Письменник був гостро думаючою людиною і мав тонке відчуття поезії: відразу бачив, де справжнє в поезії, а де фальшиве» (Бойчук, 1969: 63).

О. Стефанович не йшов уперто до письменницької слави, не був учасником політичних і художньо-естетичних полемік «пражан», він відстоював власну незалежність. Уважав, що художніми візіями митець здатний сягати метафізичної суті буття. У внутрішній тиші він вів щирий діалог із власною музою про вічні морально-етичні сентенції, спромігся бути виразником правди, залишався щирим патріотом, мудрим філософом життя, а тому твори його близькі серцю й розуму багатьох поколінь.

Результати дослідження

На думку літературознавців, перші твори О. Стефановича зазнали впливу символізму, та невдовзі він знаходить власні теми. Досліджуючи творчість О. Стефановича, ми переконалися, що біблійно-релігійна тематика: від різдвяних віршів до філософських роздумів про християнство – є провідною в його мистецькому доробку. Висвітлюється вона в морально-побутовій і філософській площинах із залученням народного розуміння важливіших подій всесвітньої історії. Вражають апокаліптичні картини («З Апокаліпси», «День гніву»), написані поетом у 1942 році, у розпал Другої світової війни:

*Душі вбитих кричать,
Гудуть:
«Коли ж буде суд?!»
І сказано їм:
«Ще не досить».
Шоста печатка – до ніг.
Затряслась земля до основ.
Сонце – як чорний міх,
Місяць – мов кров (Стефанович, 1975: 155).*

Біблійна тема в поезії О. Стефановича тісно пов'язана з дохристиянською язичницькою міфологією. Образи Перуна, Ярила, Либеді, Дива, русалок, водяників, лісунів, Лади у творах Стефановича живуть поряд з біблійними, у тих самих часових і просторових вимірах. Християнські вірування у віршах О. Стефановича виглядають не зовсім «канонічно» (наприклад, поезії «Різдвяна казка» або «На Великдень»). Ми бачимо яскравий приклад «народного християнства», де свідомо осмислюються християнські мотиви в народному українському дусі:

*На Великдень діл і вись
Сонце злотом заливає,
На Великдень сонце грає*

*Блись-блись!..
На Свята усім святам,
На яєчко на червоне,
На дзвіницях усі дзвони
Бам-бам!.. (Стефанович, 1975: 110).*

Час від часу біблійні мотиви у творах О. Стефановича виходять за межі релігійного, набуваючи світських ознак. Тобто в його поезії відбувається сакралізація мирського, злиття сакрального й профанного. Приклад цього можна побачити у вірші «Молитва», де провідною темою є пам'ять про воїнів, полеглих за волю України, а також у поезії «Дивний образе таємний...», де персонаж Богоматері трансформується в образ красивої дівчини:

*Я прохаю нелукаво –
Од лукавого, од злого,
Од недоброго усього
Ти [образ] присутністю своєю
Цю родину бережи,
А найбільше бережи ти
– Наймолитвенніше прошу –
Тую дівчину хорошу,
У котрої на колінах
Задрімало дві коси (Стефанович, 1975: 46).*

Можемо стверджувати, що поет протягом усього життя вірив у високу християнську сутність. Тема релігії в українській еміграційній літературі була своєрідним протестом на войовничий атеїзм у соціалістичній Україні, наприклад, роман нашого земляка І. Багряного «Сад Гетсиманський».

Пророчі видіння є частиною останньої збірки «Кінцесвітнє». Ідея про її написання з'явилась ще під час перебування О. Стефановича в Празі, але працювати над нею поет почав лише в останні роки свого життя. «Кінець Атлантиди» – це поема, що завершує цю збірку. У лихих звуках та сумних кольорах цей твір зображує планетарну катастрофу, де все пройняте диким рухом, вогнем і гуркотом, незмірним жахом кінця, що має настати заради очищення душ і сердець майбутніх поколінь.

Є помітним, на наш погляд, те, що деякі ранні поезії О. Стефановича позначені фольклорними впливами («Ілля Муромець на роздоріжжі»). Поет розробляє теми й образи давньої української історії та міфології, створює ремінісценції на сюжет «Слова о полку Ігоревім», блискучу версію «Плачу Ярославни». Звертається він до зловісного й загадкового міфологічного образу Дива, сприймаючи цього «чорнокрилого», «людиноликого птаха» як провісника поразки Ігоревих полків. Полісемія цього образу в поезії О. Стефановича очевидна. Якщо в ранніх поезіях Див є суто українським поганським божеством, то згодом він трансформується в образ світового зла. О. Стефанович перекидає місток від давнини до тривожної сучасності, і цей перегук віків стає чи не головною темою його історіософських візій.

Україна в поезії О. Стефановича постає переважно в узагальненому плані, де символічне начало спресовує епохи – чи то буде образ мазепинської чайки-небоги, що діток вивела при битій дорозі («Там дзвонять на вежах»), чи біблійний образ Гетсиманії (з однойменного вірша), землі, від якої сам Бог не хотів відвернути лиха. Часто автор темою віршів обирає драматичні епізоди історії України, де конкретний факт був би пов'язаний з якоюсь ширшою, філософською проблемою, або ж філософська проблема проектувалася на історичну ситуацію. Так виникає силове поле, що логічно об'єднує в єдине ціле широкий тематичний діапазон творів, тематично віддалених один від одного. Прикладом цього твердження є поезія «Над світом кличе чорний Див...», у якій синтезуються образи Дива і Хреста.

Найвищим злетом української державності в розумінні поета є княжа доба, а вже її відлунням стали козацькі часи й українська революція 1917–1920 рр. Свідок і учасник вікових визвольних змагань українців для О. Стефановича – золотоверхий

Київ над Дніпром, якому поет присвятив одну з перлин своєї лірики – вірш «Київ» (1937):

*Підійнявся златно-зелено,
А за тло – густа синьота.
Хай яка впаде вагота, її скине смагле рамено.
Йшов Батий на нього не двічі,
Та зникав туманом примар, –
Він стоїть, мов князь-володар,
Йому вічність дивиться в вічі
(Стефанович, 1975: 88).*

З історії козаччини оспівані О. Стефановичем постаті Петра Дорошенка й Богдана Хмельницького («Дорошенко», «Богдана стрічають») – державних мужів, які найбільше зробили для реалізації ідеї незалежності України. Від них золота нитка пам'яті тягнеться до героїв Базару, Крут, Бродів («Крути», «До Базару», «Вічна слава», «До Бродів») і вершинних постатей українського національного духу – Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Гоголя, О. Ольжича («Шевченко», 1928, 1936, 1964, 1965; «Гоголь», 1965; «О. Ольжичеві», 1942; «Ольжич», 1946; «Нам не знать, як згашено кров», 1949).

Можемо констатувати, що ідея утвердження української державності проходить через усю творчість поета. Автор замислюється над її першоджерелами, етапами розвитку та становлення. Національна традиція формування цієї ідеї сягає Перунових часів, доби Святослава, коли «загнано Руський цвях в царгородський мур» («Вічна слава»). Цю ідею підхопила й понесла далі доба Гетьманщини:

*Слава вічна Конашевичу
За похід його на Москву.
Слава гетьманові Виговському...
(Стефанович, 1975: 117).*

За цю ідею виступає український народ на боротьбу й у ХХ столітті:

*І віквічно перебує прославлена
– Божих воїв тобі салют! –
Замордована, закривавлена
Перемого Базару й Крут
(Стефанович, 1975: 117).*

У свідомості митця живе ідея незнищенності української держави, і він звертається до тих епох, які є джерелом формування національного менталітету, до тих образів, що найістотніше репрезентують українську психіку.

Історична традиція формування української державницької ідеї проходить у творчості О. Стефановича через образ дохристиянської епохи – Перуна, образ князівської доби – Святослава, через образи часів козаччини –

П. Конашевича і Б. Хмельницького. Вони вихоплені з епох становлення й процвітання української держави, спробу продовження яких бачить Олекса Стефанович у своїх сучасниках-митцях «Празької поетичної школи», а зокрема – у Ю. Дарагана та О. Ольжича. Поет особисто знав цих людей, жив з ними одним духовним життям і пророко передбачав їх фізичну смерть:

*В дверях у сні з'явивсь,
Тихо став на порозі
(Так Дараган колись
В час упокою в Бозі)... (Стефанович, 1975: 125).*

Паралельно опрацьовував О. Стефанович і античні мотиви. Цикл сонетів під назвою «З Античних мотивів» позначений легкою еротикою, що йде, на наш погляд, від класичних першоджерел.

Отже, О. Стефановича й «празьких поетів» єднає культ героїзму, культ воїна та ідея свободи, що є головними чинниками утвердження незалежної української державності, проте у творчості О. Стефановича простежується й ряд античних,

християнських, історіософічних візій, які переосмислені власним авторським баченням.

Ще на початку творчості Олекса Стефанович сформулював своє головне мистецьке кредо, яким позначена вся його подальша поезія. У вірші 1923 року «Недобре» бачимо символічний трикутник – сонце, вогонь, кров, – який є носієм головної ідеї поета. Центральний образ трикутника – сонце, яке «так, як іще ніколи», «упало з неба» і стало джерелом героїчного начала й стимулом до нового життя. Воно народило вогонь, якому поет надає Гераклітового значення джерела перетворень і бурхливого відродження. Вогонь несе ідею влади й духовної сили, що є головними чинниками звільнення від сил зла. Але кров прагне знищити вогонь, принести його у жертву власній могутності:

*Щоб море вогню залляти,
Вилили море крові.
Багато крові, багато,
Та ради не дасть огневі, –
От-от він прорве загати
І рине по всьому небі* (Стефанович, 1975: 136).

Мовою глибинних символів говорить поет про незнищенну ідею волі, яка принесла в Україну величне духовне відродження, стала могутнім чинником у прагненні українців до власної незалежної держави. У цьому ж, 1923, році був написаний вірш «Кінцесвітне», пройнятий темними образами «пашек прірв» та хаосу, який «вздовж і вишир» шугає над землею. Це символічний образ тих злих сил, які полонили Україну, знищили її державність. Але серце поета не хоче змиритися з тяжкою долею та кличе на боротьбу, у вир героїзму.

О. Стефанович – філософ за своєю мистецькою натурою – заглиблюється думкою й почуттям у внутрішній сенс ідеї державності, звертається до перших її витоків і проєктує їх на сучасну добу. Так, через усю двадцятирічну творчість поета проходить образ язичницького бога Перуна, що є символом ідеї української державності, утвердженням її безсмертності й всепереможності. Перун грізно вступає в нелегку боротьбу на захист своєї волі та честі, не схилившись перед ворогом, перед тим, хто намагається знищити й принизити його:

*Реве та стогне Дніпр у млі,
Земля здригається, як в трясцях...
І шепчуть злякано в селі:
«О, він ніколи їм не дасться...»*
(Стефанович, 1975: 79).

Нечисленні ліричні вірші О. Стефановича, поетичні мініатюри передають бентежний стан молодої душі, її мрії та сподівання, віддзеркалюють своєрідну філософію життя сучасника-українця, освячену ідеєю нестримного руху, борні й чину:

Ідея, захисником якої виступає Перун, продовжує хвилювати серця та розум людей протягом багатьох століть:

*Просто. Не йти праворуч
Ані вліворуч – ні...
Вітер, що хмарі – в груді, –
В груді, в горби хребта...
Поруч хай вітер буде,
А в даліні – мета.
Чорно кругом чи біло,
Не зупиняти рух.
Може зламатись – тіло,
Але ніколи – дух* (Стефанович, 1975: 56).

«Пражани» проголосили ідею української держави, творцем якої є воїн, сильний духом, який поведе за собою не натовп, а свідоме суспільство, виховане його національною ідеєю. Воїн, сильна особистість, прагне бачити не натовп, який

керується інстинктами, а свідоме суспільство, націю, яка йде за ним на боротьбу за утвердження власної держави.

У творчому здобутку О. Стефановича є два вірші «Молитва». Перший був написаний у Празі у 1926 році, а другий – рівно через двадцять років у Міттенвальді. Перший – це прохання до Бога за Україну, «до стіп схиляюся чийх», другий – за її борців:

*Ви, ким ведено бій,
Вірні Симон, Євген,
Ви, без ліку і ймен,
Ти, криштальний Олеже, –
Всіх крилом нас покрій,
Михайле Святий,
Божий Стратеже!* (Стефанович, 1975: 67).

Поет вірить у силу свого народу, у його перемогу, бо «цей люд» «не судженим, а суддею» стане в майбутньому.

Незважаючи на те, що О. Стефанович жив і писав у еміграції, Україна залишається центральним образом його творчості. З далеких країв він спостерігає за її життям, за тими перипетіями, які вона переживала. І це знаходить відгук у його творчості. Б. Рубчак у передмові до видання «Поезії, старі і нові» Наталі Лівичкої-Холодної говорить про «пражанський» експресіонізм. Ця риса є притаманною й творчості Стефановича: факт з історії чи сучасного життя є поштовхом до мистецького переживання його автором, способом вияву індивідуального творчого «я» поета, його суб'єктивної позиції. Реальність у поезії Стефановича стає результатом мистецького осмислення дійсності. Так, наприклад, на голод в Україні 20-х рр. поет відгукнувся циклом поезій під назвою «Голод». Автор описує саме відчуття голоду, прагнучи показати його у світі природи, а вже потім у світі людей:

*Над обрієм черева чорних хмар
Розпухли, набрякли кручами
... хата в вишнях стала пустою
Син вириває хліб у матері:
«Кришинку, мамо... Мамо, дай!»
І без ножа не відірвати їй
Од себе сина... Гіркий край!*
(Стефанович, 1975: 190-192).

У центрі поетичного твору О. Стефановича стоїть не сам історичний факт чи подія із сучасного життя, а почуття й переживання, викликані ними у душі поета. Війна 1941–1945 рр. викликала в поезії О. Стефановича цього періоду образ неба, яке «розкололося», що на нього з усіх кінців сунуть темні хмари. І на цьому небі з'являється образ-символ воїна-захисника на «білім коні»:

*Вірний, Правдивий,
На суді справедливий
І на війні,
Очі – ярі пламена,
В многоті діадем...
Одяг кровію зрошен,
Кров скропила всього.
Ім'я його –
Слово Боже* (Стефанович, 1975: 154).

Правдиве слово поета – це той меч, з яким ліричний герой виступає на боротьбу проти зла й несправедливості. Образ-символ меча з усіх «поетів-пражан» найвиразніше виписаний О. Стефановичем та О. Лятуринською. Лише меч, справедливий і сильний, може подолати ворогів:

*Йшов Батий на нього не двічі,
Та зникав туманом примар, –*

*Він стоїть, мов князь-володар,
Йому вічність дивиться ввічі.
Недаремне голос Андрія
Обгримів ці гори і діл,
І на мурах став Михайл –
Ясен-меч, крило буревія* (Стефанович, 1975: 88).

Меч для митців «Празької літературної школи» – їх поезія, що є носієм могутньої енергії, сили й незнищенності в духовній протидії силам зла.

Однією з помітних рис поезики О. Стефановича є використання низки повторюваних тропів, найвиразнішим з яких є загадковий образ Дива, запозичений із «Слова о полку Ігоревім»:

*Десь «вверху древа», в нетрях-пуцах,
Десь у глухих лісах
Осів цей віщій, невстипуций
Людиноликий птах* (Стефанович, 1975: 142).

У ліриці українського автора Диво з'являється переважно у творах релігійного характеру з апокаліптичним звучанням, виступає в них персоніфікацією Антихриста.

Отже, серед найпоширеніших образів у поезії О. Стефановича слід виділити образи воїна, меча й України, які споріднюють його творчістю інших пражан. Домінантними є також образ Дива та символічного трикутника: сонця-вогню-крові, які в переосмисленні письменника характеризують тогочасну апокаліптичну дійсність, більшовицькі тенета, у яких знаходився український народ.

Таким чином, коментуючи історію України, автор має власну позицію. Його можна назвати поетом-істориком. Саме те, що заперечувалося в Україні ідеологічними настановами, у поетичному доробку О. Стефановича отримало оригінальне висвітлення.

Висновки та перспективи

Загадковий естетичний код поезії О. Стефановича ще не розшифрований до кінця й чекає вдумливих дослідників і тонких поціновувачів. Серед поетів української діаспори середини ХХ ст. він був одним із найоригінальніших поетів-емігрантів, творчості якого так і не судилося мати визнання за життя автора. До сьогодні дійшло мало відомостей як про життя, так і про творчість письменника.

Своєрідна основа його віршів, їх яскраво виражена образна система, раціоналізм і роздуми про історичну пам'ять народної ментальності викликають інтерес у сьогочасних читців. Ліричний світ О. Стефановича надто ізольований. Митець навмисно приховував свої здібності від модних і мінливих впливів свого часу, мав вроджене, чітко окреслене світобачення. Поет по-філософському сприймав навколишній світ, уникаючи суєтних проявів короткоплинного людського існування. У світлій самотності прагнув поетичним словом доторкнутися до загадок Всесвіту, сенсу перебування людини в цьому світі.

У колі поетів «Празької школи» митець був ревним адептом власної незалежності, уважав, що поезія повинна уникати політичних гасел, бо здатна глибинно осмислювати буття людини й динаміку цивілізації. Він свідомо нехтував матеріальними благами, був неординарним у спілкуванні з найближчим оточенням.

О. Стефанович по-своєму осмислював витоки та хід історичного розвитку України, постійно шукав для цього неповторні поетичні форми й засоби художнього вираження. Уся його поезія позначена виразною романтичною настроєвістю, високою музичністю вірша. Звичайно, його творчість може трактуватися по-різному. Багато що залишається недосказаним, окремі образи й судження подані схематично.

Історіософічне зучання, образ України та її захисника, патріотичний підтекст, відданість українським традиціям – ці риси поєднують поетичний доробок письменника з творчістю поетів «Празької школи». Дослідники простежують

найближчу схожість його творів на ідейно-тематичному й образному рівні з художніми творами О. Лятуринської.

Відзначаємо поліфонічну смислову навантаженість текстів поета, алітераційну майстерність автора, відшліфованість кожної фрази, власний тембр самовираження.

Невелика за обсягом, але вагома за змістом, філософським звучанням та образно-стильовими пошуками поезія О. Стефановича збагачує поетичний український світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Антонович-Рудницька, 1970 – *Антонович-Рудницька М.* Про поета, що не вмер увесь: О. Стефанович (1900–1970) / М. Антонович-Рудницька. Слово: Література; Мистецтво; Критика; Мемуари; Документи: збірник. Нью-Йорк: Об'єднання укр. письменників. Вип. 4 / гол. ред.: С. Гординський, Ю. Клиновий. 1970. С. 178–193.
- Бойчук, 1969 – *Бойчук Б.* Олекса Стефанович / Б. Бойчук, Б. Рубчак. Координати: Антологія сучасної української поезії на заході. Т. 1. Мюнхен: Сучасність, 1969. С. 62–69.
- Дем'янчук, 1999 – *Дем'янчук Г.* Олекса Стефанович: літературний портрет / Г. Дем'янчук. Рівне: Волинські обереги, 1999. 23 с.
- Дмитришин, 2000 – *Дмитришин Л.* Лексема срібло в поезиці О. Стефановича. Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. 2000. № 6. С. 179–185.
- Дмитришин, 2002 – *Дмитришин Л. Я.* Персоніфікація осені у творчості поетів Празької школи / Л. Я. Дмитришин. Мова і культура. Т. 4. Ч. 1. К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2002. С. 127–135.
- Дмитришин, 2002 – *Дмитришин Л. Я.* Празька поетична школа: система метафор у відтворенні концептів душевних переживань / Л. Я. Дмитришин. Філологічні студії. Луцьк, 2002. № 1. С. 160–165.
- Донцов, 1952 – *Донцов Д.* Правда прадідів великих / Д. Донцов. Філадельфія: Видання Головної управи Організації оборони чотирьох свобод України, 1952. 96 с.
- Пісоцький, 2009 – *Пісоцький А.* Інтелігенція Волині: погляд крізь призму часу / А. Пісоцький, Н. Войтюк. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 176 с.
- Рязанцева, 2007 – *Рязанцева Т.* Бранець вічності: Аспекти поетичної творчості Олекси Стефановича / Т. Рязанцева. К.: Києво-Могилянська академія, 2007. 106 с.
- Рязанцева, 2011 – *Рязанцева Т.* «Стильний, суцільний, послідовний...» (Олекса Стефанович – людина і поет). Дивослово. 2011. № 6. С. 57–60.
- Самчук, 2007 – *Самчук У.* Слово на могилі Олекси Стефановича / У. Самчук. Рязанцева Т. Бранець Вічності. Аспекти поетичної творчості Олекси Стефановича / Т. Рязанцева. К.: ВД «Києво-Могилянська академія», 2007. 106 с.
- Слабошпицький, 2006 – *Слабошпицький М.* Самітник із Боффало. Олекса Стефанович / М. Слабошпицький. 25 поетів української діаспори. К.: Ярославів Вал, 2006. С. 677–707.
- Сліпушко, 1995 – *Сліпушко О.* Поезія офіри і посвяти: [аналіз творчості поета] / О. Сліпушко. Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: у 4 кн. К., 1995. Кн. 4. С. 256–263.
- Стефанович, 2003 – *Стефанович О.* Возлюби її до крові: літературна спадщина, дослідження, документи / О. Стефанович. Рівне: Азалія, 2003. 140 с.
- Стефанович, 1975 – *Стефанович О.* Зібрані твори / О. Стефанович; упор. Б. Бойчука. Торонто: Євшан-зілля, 1975. 304 с.
- Череватенко, 1990 – *Череватенко Л.* «...Так, як ще ніколи, сонце упало з неба / Л. Череватенко. Дніпро. 1990. № 10. С. 77–80.

REFERENCES

- Antonovych-Rudnytska, 1970 – Antonovych-Rudnytska M. Pro poeta, shcho ne vmer uves: O. Stefanovych (1900 – 1970) / M. Antonovych-Rudnytska. Slovo: Literatura; Mystetstvo; Krytyka; Memuary; Dokumenty: zbirnyk. Niu-York: Obiednannia ukr. pysmennykiv. Vyp. 4 / hol. red.: S. Hordynskyi, Yu. Klynovyi. 1970. S. 178-193 [in Ukrainian].
- Boichuk, 1969 – Boichuk B. Oleksa Stefanovych /B. Boichuk, B. Rubchak. Koordynaty: Antolohiia suchasnoi ukrainskoi poezii na zakhodi. T. 1. Miunkhen: Suchasnist, 1969. S. 62-69 [in Ukrainian].
- Demianchuk, 1999 – Demianchuk H. Oleksa Stefanovych: literaturnyi portret / H. Demianchuk. Rivne: Volynski oberehy, 1999. 23 s. [in Ukrainian].
- Dmytryshyn, 2000 – Dmytryshyn L. Leksema sriblo v poetytsi O.Stefanovycha. Naukovi visnyk Volynskoho derzhavnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Filolohichni nauky. 2000. № 6. S. 179-185 [in Ukrainian].
- Dmytryshyn, 2002 – Dmytryshyn L. Ya. Personifikatsiia oseni u tvorchosti poetiv Prazkoi shkoly / L. Ya. Dmytryshyn. Mova i kultura. T. 4. Ch. 1. K.: Vyd. dim Dmytra Buraho, 2002. S. 127-135 [in Ukrainian].
- Dmytryshyn, 2002 – Dmytryshyn L. Ya. Prazka poetychna shkola: systema metafor u vidtvorenni kontseptiv dushevnykh perezhyvannia / L. Ya. Dmytryshyn. Filolohichni studii. Lutsk, 2002. № 1. S. 160-165 [in Ukrainian].
- Dontsov, 1952 – Dontsov D. Pravda pradiiv velykykh / D. Dontsov. Filadelfiia : Vydannia Holovnoi upravly Orhanizatsii oborony chotyrok svobod Ukrainy, 1952. 96 s. [in Ukrainian].
- Pisotskyi, 2009 – Pisotskyi A. Intelihentsiia Volyni: pohliad kriz pryzmu chasu / A. Pisotskyi, N. Voitiuk. Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnia», 2009. 176 s.
- Riazantseva, 2007 – Riazantseva T. Branets vichnosti: Aspekty poetychnoi tvorchosti Oleksy Stefanovycha / T. Riazantseva. K.: Kyievo-Mohylianska akademiia, 2007. 106 s. [in Ukrainian].
- Riazantseva, 2011 – Riazantseva T. «Stylnyi, sutsilnyi, poslidovnyi...» (Oleksa Stefanovych – liudyna i poet) / T. Riazantseva. Dyvoslovo. 2011. № 6. S. 57-60 [in Ukrainian].
- Samchuk, 2007 – Samchuk U. Slovo na mohyli Oleksy Stefanovycha / U. Samchuk. Riazantseva T. Branets Vichnosti. Aspekty poetychnoi tvorchosti Oleksy Stefanovycha / T. Riazantseva. K.: VD «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2007. 106 s. [in Ukrainian].
- Slaboshpytskyi, 2006 – Slaboshpytskyi M. Samitnyk iz Boffalo. Oleksa Stefanovych / M. Slaboshpytskyi. 25 poetiv ukrainskoi diaspory. K.: Yaroslaviv Val, 2006. S. 677-707 [in Ukrainian].
- Slipushko, 1995 – Slipushko O. Poeziia ofiry i posviaty: [analiz tvorchosti poeta] / O. Slipushko. Ukrainske slovo: Khrestomatii ukrainskoi literatury ta literaturnoi krytyky KhKh st.: u 4 kn. K., 1995. Kn. 4. S. 256-263 [in Ukrainian].
- Stefanovych, 2003 – Stefanovych O. Vozliuby yii do krovy: literaturna spadshchyna, doslidzhennia, dokumenty / O. Stefanovych. Rivne: Azaliia, 2003. 140 s. [in Ukrainian].
- Stefanovych, 1975 – Stefanovych O. Zibrani tvory / O. Stefanovych; upor. B. Boichuka. Toronto: Yevshan-zillia, 1975. 304 s. [in Ukrainian].
- Cherevatenko, 1990 – Cherevatenko L. «...Tak, yak shche nikoly, sontse upalo z neba / L. Cherevatenko. Dnipro. 1990. № 10. S. 77-80 [in Ukrainian].

Received: 07 May, 2023